

## 9. POSTAVENÍ POHŘEBNÍCH AREÁLŮ Z JIŽNÍHO PŘEDHRADÍ V KONTEXTU SÍDELNÍ AGLOMERACE BŘECLAV – POHANSKO

V sídelní aglomeraci Břeclav – Pohansko bylo v průběhu posledních šedesáti let prozkoumáno 1 034 raně středověkých kostrových hrobů. Objevené hroby na hradisku i na obou předhradích vytvářely dva různé typy pohřebních areálů: 1) kostelní hřbitovy a 2) disperzní pohřebiště umístěná mezi sídlištní zástavbou. K prvnímu typu patří pohřebiště kolem prvního kostela v poloze *Velmožský dvorec* a pohřebiště kolem druhého kostela v poloze *Severovýchodní předhradí* (Kalousková 1971; Macháček et al. 2016). Kostelními hřbitovy se nebudeme dále podrobně zabývat, protože jejich základní parametry pro vznik, další vývoj, vnitřní strukturu, charakteristiku pohřbené populace apod. mají odlišnou genezi a souvisejí s odlišnou částí velkomoravské společnosti než námi sledovaná sídlištní pohřebiště a skupinky hrobů roztroušené mezi sídlištními objekty. Data o kostelních pohřebištích budou ale sloužit k porovnání obou odlišných způsobů pohřbívání při hledání společných a odlišných segmentů pohřebních zvyklostí.

K druhému typu pohřebiště patří všechny hroby objevené při výzkumu vnitřního hradiště i všech předhradí. Hrobové celky se nacházely osamoceně mezi objekty nebo na prázdných prostranstvích nebo tvořily málopočetné skupiny hrobů o dvou až čtyřech komplexech anebo byly uspořádány do struktur malých až středně velkých pohřebišť, kdy v kumulaci funerálních památek hroby nepřesáhly počet 30 (obr. 93) (Dostál 1982; Vignatiová 1977–1978).

Na jižním předhradí hradiska Pohansko byly identifikovány všechny vyjmenované možnosti výskytu hrobů na sídlišti. Příkladem osamocené hrobu na volném prostoru je hrob JP/55 nebo JP/153. Oba hroby se nacházely v západní části velké plochy (plán 1). Charakteristiku ojedinelého hrobu usazeného v rámci sídlištní zástavby naplňují hroby JP/212, 179 nebo 191, které byly objeveny ve východní části velké plochy (plán 1). Malou skupinu hrobů situovanou na sídlišti vytvářely hroby JP/64, 94, a 108 ve střední části velké plochy. Malé pohřebiště bylo také prozkoumáno podél základového žlabu po nespecifikovaném oplocení ve východní části velké plochy, jedná se o hroby

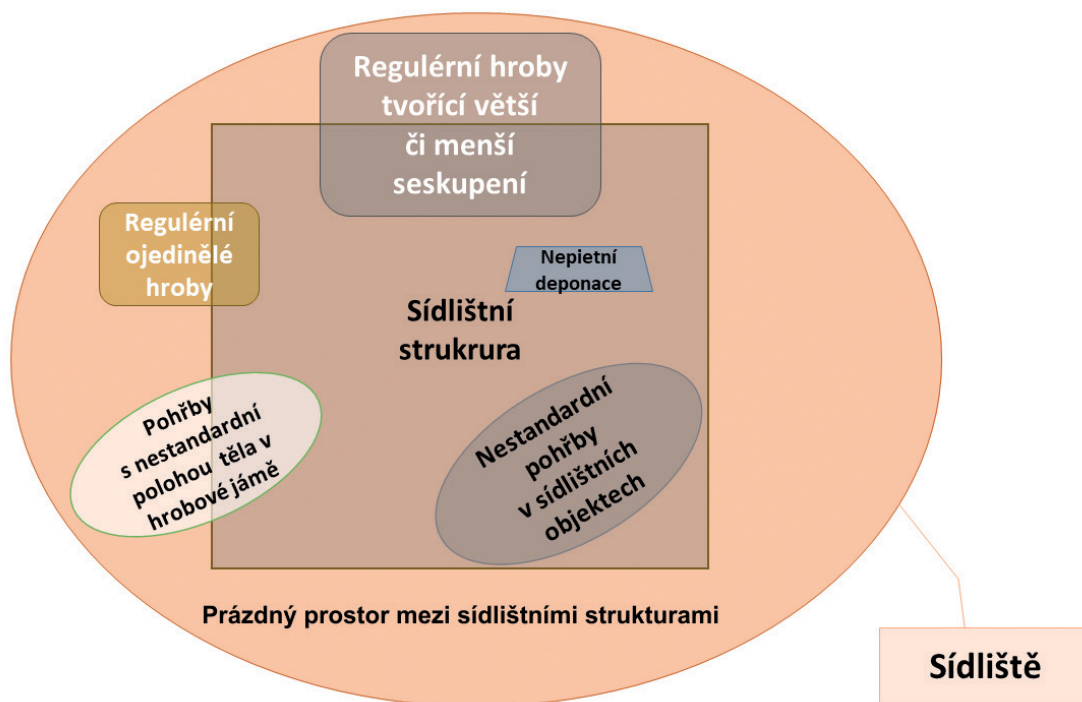
JP/174 až JP/178 (plán 1). Pohřebiště sestávající výlučně z hrobů dětských jedinců se vyskytovalo v západní části velké plochy (JP/85 až JP/87, JP/90, 147 a prázdná hrobová jáma JP/88; obr. 30). Větší koncentrace hrobů s více než 20 hroby byla zaznamenána na dvou místech, a to v severozápadním rohu velké plochy – asi 29 hrobů prozkoumaných již v roce 1962. Druhá výrazná koncentrace se nacházela u jižního okraje střední části velké plochy (plán 1, výřez A, C).

Popsané kumulace hrobů ale nemají jednotné uspořádání ani orientaci. Na obou místech byla navíc zaznamenána vzájemná superpozice hrobu s objektem nebo hrobu s hrobem (obr. 33, 37). Takže je velmi pravděpodobné, že hroby byly v těchto místech hloubeny diskontinuitně během delšího časového úseku s tím, že v žijící komunitě mohlo existovat povědomí o předcházející funerální aktivitě v daném prostoru. Stejně závěry plynou z pozorování vzájemné polohy sídlištních objektů a hrobů i na ostatních zkoumaných polohách lokality (obr. 4–9). Vnější struktura sídlištních pohřebišť na Pohansku je tedy analogická.

Při hlubším zkoumání charakteru osídlení, strukturování sídelních/hospodářských jednotek, typu převažujících sídlištních objektů nebo početnosti jistých druhů nekeramických artefaktů vychází však úplně jiný obraz (Dresler – Macháček – Přichystalová 2008; Macháček 2005, 113–126; 2010, 343–377).

Vnitřní plocha hradiska byla v mladší velkomoravské fázi osídlení organizována do pravoúhlých prostorových struktur. Jejich tvar a orientace odpovídaly dispozici palisádou ohrazeného velmožského dvorce, který byl situován v severozápadní části hradiska (obr. 3). A zároveň jsou tyto pravoúhlé struktury vymezené průběhem hradby, což je zřetelně patrné na příkladu polohy *Lesní školka*. V místě, kde se val lomí a mění směr linie ze SZ–JV na S–J, se mění také orientace pravoúhlých prostorových struktur představujících samostatné hospodářské jednotky. Zároveň převažující orientaci hrobů ve směru JZ–SV, SZ–JV střídá orientace Z–V (Macháček 2010, 365–369, fig. 81, 82, 89).

Podobné uzavřené hospodářské jednotky byly objeveny při výzkumu polohy *Žárové pohřebiště* nebo



**Obr. 93:** Břeclav – Pohansko. Jižní předhradí. Grafické vyjádření struktury funerálních areálů v rámci sídliště.

**Fig. 93:** Břeclav – Pohansko. Southern Suburb. Graphic expression of the structure of funerary areas within settlements.

*Lesní hrád* (Macháček 2010, fig. 88, 96). Stejně pravouhlé struktury byly identifikovány také při provádění geofyzikální prospekce na dostupné, ale prozatím nezkoumané ploše hradiska. Kombinací závěrů terénního výzkumu a zachycených geofyzikálních anomálií bylo definováno 26 takových pravouhlých útvarů, orientovaných většinou ve směru JZ–SV, s průměrnou rozlohou 1 400 m<sup>2</sup> (Macháček 2010, 365–369, fig. 85–88).

Po obvodu popisovaných hospodářských jednotek (dvorců) se nacházely různé typy sídlištních objektů – zahloubené i povrchové, s funkcí obytnou, výrobní, hospodářskou nebo blíže nespécifikovanou. Střed pravouhlých struktur mívá většinou volné prostranství bez zaznamenané intencionální deponace odpadu. Skupiny hrobů se stejnou orientací jako má pravouhlá struktura a malou vzájemnou vzdáleností bývají většinou situované po obvodu struktury anebo v jejích rohových částech (Macháček 2010, fig. 89). Analogické uspořádání známe z alamanských nebo bajuvarských sídlišť z přelomu 7. a 8. století (Bücker – Hoeper 2000, fig. 11; Biermeier 1999, Abb. 90; Geisler 1993, Beilage 43; Osterhaus 1986, Abb. 101).

Výskyt osamocených hrobů nebo nesourodých skupin s odlišnou orientací hrobových jam, s větším vzájemným prostorovým rozptylem v rámci uzavřené pravouhlé struktury může souviset s různou časovou úrovní obou aktivit. Tento předpoklad dokazují v některých případech superpozice, kdy hrob porušuje starší objekt (Macháček 2010, fig. 9, 10, 89), a hrob

nemusí tedy a priori souviset se samotnou obytně-výrobně-hospodářskou jednotkou.

Na *Jižním předhradí* je však jiná situace. Na rozdíl od plochy uvnitř opevnění prostor jižního předhradí nebyl strukturován do pravouhlých hospodářských jednotek. Dalším rozdílem oproti vnitřnímu prostoru hradiska anebo i severovýchodnímu předhradí je mnohem vyšší výskyt klasických slovanských zemnic s otopným zařízením v jednom z rohů na ploše jižního předhradí. Zemnice byly na jižním předhradí dominantním typem obytného sídlištního objektu, tvořily zhruba čtvrtinu ze všech zkoumaných sídlištních objektů (Dresler – Macháček – Přichystalová 2008, 234–248; Macháček 2010, 53–54).

Tento rozdíl úplně jasně vyzněl při vzájemném porovnání sídlištní struktury poloh *Lesní školka* a *Jižní předhradí*. Analýza a syntéza archeologických struktur byla provedena s využitím počítačové podpory, tedy pomocí multivariační statistické metody (PCA), GIS nástrojů a dat z relačních databází (Dresler – Macháček – Přichystalová 2008, 233–234).

Při analýze byly sledovány vlastnosti sídlištních objektů jako například plocha, hloubka a délkově-šířkový index objektu, nepravidelnost tvaru objektu, přítomnost stupně při úpravě stěn, kolmost stěn, početnost keramických střepů a zvířecích kostí ve výplni objektu, počet nekeramických artefaktů apod. Statistická analýza empiricky rozpoznávaný jev potvrdila – jižní předhradí hradiska se typovým spektrem sídlištních objektů

významně odlišuje od běžného osídlení uvnitř opevnění a tato odlišnost není náhodná (Dresler – Macháček – Přichystalová 2008, 236–240).

Tato rozdílnost byla potvrzená také sledováním a porovnáváním spektra nálezů drobných a nekeramických artefaktů z pravoúhlých hospodářských jednotek z *Lesní školky* s nálezy stejného charakteru z polohy *Jižní předhradí*. Byl sledován například výskyt fragmentů z okovaných dřevěných věder, kovoliteckých a kovo-zpracujících nástrojů, součástí zámků, opaskových garnitur, hrotů šípů, jezdeckých a bojovníckých elementů, mlýnských kamenů, přeslenů, kostěných artefaktů apod.

Pro *Lesní školku* byly jako statisticky významné potvrzeny předměty související se zpracováním železa – kovovýrobou – ve vztahu k hlubokým protáhlým sídlištním objektům. Analogické aktivity nebyly na jižním předhradí hradiska identifikovány. Naopak pro předhradí byla stanovena souvislost mezi zemnicemi a výskytem předmětů vázaných na bojovníckou a jezdeckou složku společnosti (Dresler – Macháček – Přichystalová 2008, 241–251).

Moderními metodami, u nichž je subjektivní zatížení vysoce eliminováno, byly potvrzeny empirické poznatky J. Vignatiové (1992) i B. Dostála (1993), kteří interpretovali oba areály: areál v poloze *Lesní školka* jako okrsek s identifikovanými pravoúhlými obytně-řemeslníckými jednotkami a jižní předhradí jako pravděpodobné místo pobytu vojenské hotovosti, která snad subordinálně přináležela ke komunitě sídlící ve velmožském dvorci uvnitř hradiska.

Zemnice na předhradí, na velké ploše zkoumané v 70. letech 20. století, vytvářely tři zřetelné koncentrace – v západní, střední a východní části výzkumu (plán 1). J. Vignatiová (1992, 87–91) je označila jako Osada I, II a III. Část čtvrté kumulace zemnic byla zřejmě zachycena při západní hranici velké plochy (do řady seskupené zemnice č. 2, 42, 63, 21, 25, orientace struktury JZ–SV; Vignatiová 1992, plán, přehled 1). Fragment pátého uskupení zemnic byl odkryt i v průběhu výzkumu v 90. letech 20. století (obj. č. 437, 472, 479, 480, 484; †Vignatiová – Klanicová 2001, 24, obr. 1).

Zemnice a ani ostatní sídlištní objekty na předhradí nevytvářely pravoúhlé struktury, jaké známe z vnitřního prostoru hradiska. Obytné zahlobené objekty byly seskupeny do linií orientovaných ve směru JZ–SV anebo do řad kolmých na tyto linie, tedy ve směru SZ–JV (Dresler – Macháček – Přichystalová 2008, Abb. 23–25). Oba tyto směry preferovaly také podélné osy většiny hrobových jam z předhradí. Orientace JZ–SV je rovněž směrem podélné osy prvního a druhého kostela (Dostál 1975; Macháček et al. 2014).

V západní a východní části velké plochy vytvářely řady zemnic strukturu ve tvaru nepravidelného lichoběžníku s prázdným prostorem uprostřed

(Dresler – Macháček – Přichystalová 2008, Abb. 25). J. Vignatiová (1992, 88–89) tyto útvary označila jako osady návesního typu (Osada I a III).

Hroby na *Jižním předhradí* byly rozptýleny po celé zkoumané ploše, ale jejich největší kumulace v severozápadní, jihozápadní a středo-j jižní části velké plochy se prostorově vylučují s koncentracemi zemnic a nacházejí se buď mimo popsané sídlištní struktury, anebo jsou identifikovány na okraji těchto tzv. osad (Dresler – Macháček – Přichystalová 2008, 262–263, Abb. 27).

Stejný trend byl zaznamenán také v umístování funerálních areálů v rámci pravoúhlých obytně-hospodářsko-výrobních jednotek na ploše vnitřního hradiska (Macháček 2010, fig. 89). Navzdory rozdílnosti v charakteru dominujících sídlištních objektů na hradisku a na jižním předhradí můžeme pozorovat shodu v základní struktuře sídlištních aktivit – prostorové uspořádání do menších sídlištních struktur s náznakem vydělení zvláštního prostoru pro funerální aktivity.

Rozdílnost vnitřního areálu hradiska od předhradí umístěného na jih od fortifikace se potvrdila také při statistické analýze formálních struktur hrobových celků. Opět byly zpracovávány nálezy z poloh *Lesní školka* a *Jižní předhradí* (viz kapitola 7.3).

I když lze u obou poloh vysledovat společné vlastnosti, jako jsou rozptýlený charakter hrobů v rámci sídliště, převaha jedinců ženského pohlaví, absence šperku veligradského typu či výskyt pohřbů v nestandardní poloze, v celkovém pohledu je nutno upozornit na odlišnou strukturu pohřebních areálů v těchto zkoumaných částech aglomerace.

Hroby z předhradí mají větší variabilitu v rozměrech hrobových jam a zároveň jsou podle plochy rozměrnější než hroby v *Lesní školce* (graf 14). Tento faktor může v sobě ukrývat sociální anebo chronologický kontext. Velká kubatura nebo zvláštní úprava hrobové jámy bývá interpretována jako indicie vyššího společenského statusu (Hanuliak 2004, 78, obr. 67; Hrdlička – Frolik 1961, 26–27; Chropovský 1957, 191–192; Šolle 1966, 129–130). Na některých lokalitách je zase vysledována přímá úměra mezi chronologickým zařazením hrobového kontextu a kubaturou hrobové jámy. Čím mladší hroby, tím mělčí uložení nebožtíka do země (Mařík 2009, 116–118; Hanuliak 1990, 153, Abb. 4). Pro případ Břeclavi – Pohanska je pravděpodobnější souvislost se sociálním zařazením. Uvažujeme tak na základě poznatku, že hroby z předhradí byly obecně bohatší než v *Lesní školce*, s větší variabilitou artefaktů hrobové výbavy, navíc s výskytem bojovníckého a jezdeckého elementu (graf 14). Z hlediska přítomnosti a bohatosti inventáře se jeví hroby z jižního předhradí více stratifikované, to znamená, že zde lze pozorovat výraznější sociální rozvrstvení pohřbené populace. Hrobové celky ze severovýchodní části vnitřní plochy hradiska (*Lesní školka*) působí více unifikovaně (graf 13). Potvrzuje

to i procentuální zastoupení hrobů s inventářem a bez inventáře. V *Lesní školce* obsahovalo hrobovou výbavu 32,5% hrobů. V poloze *Jižní předhradí* byl počet hrobů s průvodním inventářem vyšší, a to 43% z celkového počtu hrobových celků.

Rozdíl mezi hroby z disperzních pohřebišť na předhradí a na hradisku určuje také preferování určité orientace těla mrtvého vůči světovým stranám. Pro hroby z *Lesní školky* je symptomatický výskyt orientace Z-V. Z 80 hrobů s 82 jedinci bylo v azimutu Z-V (JZZ, SZZ) pochováno téměř 48% jedinců. Na předhradí tvoří skupina hrobů s hlavou orientovanou na západ (JZZ, SZZ) pouze 9% z 210 jedinců. Jasně zde převládá orientace s hlavou uloženou k jihozápadu nebo severozápadu.

V *Lesní školce* je zjevné rozdělení prozkoumané plochy na dvě části – v severní polovině převládají hroby orientace SZ-JV, JZ-SV, zatímco v jižní polovině zkoumané plochy se téměř výlučně vyskytují hroby orientované ve směru Z-V (*Macháček 2010*, fig. 73, 74). Zachycená diferenciaci v sobě může ukrývat chronologické konotace. Všechny hroby jsou řazeny do mladší velkomoravské fáze osídlení hradiska. Hroby s orientací Z-V by mohly představovat mladší horizont tohoto osídlení.

Na *Jižním předhradí* výrazné samostatné vydělení hrobů orientace Z-V zaznamenáno nebylo (obr. 81). Hroby s nebožtíkem uloženým hlavou na západ však ve vícero případech narušovaly již zaniklé sídlištní objekty nebo dokonce starší hroby, například hrob JP/59 byl porušen hrobem JP/89 (obr. 37), hrob JP/20 superponoval objekt č. 6 (obr. 33) a hrob JP/120 byl vložen do zemnice č. 192 (plán 1). Chronologická souvislost mezi orientací Z-V a mladší úrovní osídlení je tedy velmi pravděpodobná.

Směřování hlavy na západ by mohlo být navázáno na kontext spojený s rituálními zvyklostmi. V *Lesní školce* se ukázala jako statisticky významná skupina hrobů bez inventáře, s orientací Z-V, s kostrami v dobrém stavu dochování a se zaznamenáním pokrčení horní končetiny v lokti směrem k tělu. V těchto hrobech byly většinou pohřbeny ženy (*Macháček 2010*, 342).

Na *Jižním předhradí* se skupina hrobů s nebožtíkem obráceným hlavou k západu vyskytla také. Výraznou složkou v této skupině hrobů však tvořily hroby mužů s bohatou výbavou (jezdecká výstroj, vojenská výzbroj). Do popředí se tak opět dostává myšlenka rozdílné sociální stratifikace obyvatelstva ve sledované části aglomerace spolu s odlišnou preferencí pohřebních zvyklostí.

Výsledky porovnání obou souborů konvenují se závěry B. Dostála (1982, 197–198), který uvažoval o rozptýlených hrobech z vnitřního areálu jako o místech posledního odpočinku řadových obyvatel hradiska s nejnižších společenských vrstev. Charakter hrobové výbavy z popisovaných hrobů dokonce pokládal

za mnohem chudší než na většině tzv. venkovských pohřebišť (*Dostál 1966; Klanica 2006; 2006a; Měřínský 1985; Ungerman 2007*). Hrobové celky z *Jižního předhradí* ale dobře korespondují s nálezy na pohřebišťích v zámečí centrálních sídlišť (*Dresler – Macháček – Přichystalová 2008*, 256–259). To znamená, že se vyznačují poměrně častým výskytem podunajského šperku, skleněných korálků v náhrdelnicích a také přítomností součástí bojovnické a jezdecké výstroje.

Jedinečnost charakteru raně středověkého osídlení na předhradí se ukazuje také při porovnání jižního předhradí s archeologickou situací na tzv. velmožském dvorci, kde byla prozkoumána rezidence vysoce postaveného jedince, který přináležel buď přímo k mojmírovské panovnické dynastii anebo k osobám velmi blízkým vládnoucí rodině. Byly zde prozkoumány hospodářské součásti patřící k sídlu a také kostel s přílehlým pohřebišťem. To vše bylo obeháno mohutnou dřevěnou palisádou (*Dostál 1975*). Sídlištní struktura velmožského dvorce je považována za napodobení franské falce, konkrétně její rezidenční části, tzv. palatia (*Macháček 2005*, 106–109).

Na kostelním pohřebišti v rámci ohrazení a v blízkosti vstupu dovnitř dvorce bylo archeologicky prozkoumáno 407 hrobů se 414 jedinci. Hroby dodržovaly orientaci podle podélné osy kostela, tedy ve směru JZ-SV. Na rozdíl od polohy *Jižní předhradí* převládaly na pohřebišti kolem prvního kostela pohřby mužů (148 : 83). Muži byli také častěji vybavováni průvodním inventářem než ženy a děti. Hrobovou výbavu obsahovalo 56% ze všech hrobů mužů, 54% ze všech hrobů žen a 36% ze všech hrobů dětí.

Stejný trend je zaznamenán také na *Jižním předhradí* s tím, že mužské hroby převyšují hroby ženské a dětské charakterem hrobové výbavy, a nikoli počtem vybavených hrobů. U dětí tvoří výjimku hroby s náznaky souvislosti s bojovnickými a jezdeckými součástmi (JP/178; tab. LI, LII).

Mezi nálezy z hrobů na pohřebišti kolem prvního kostela zaujímají přední místo čtyři hroby s výskytem meče franského typu (hroby VD/26, 65, 174, 257; *Kalousek 1971*, 39, obr. 26, 55, obr. 65, 111–114, obr. 174, 149–152, obr. 257). Dále zde byly nalezeny párové ostruhy, a to ve 32 hrobech. V hrobě VD/343 se našel pouze fragment ramene se zachytnou destičkou. (*Kalousek 1971*, obr. 343:3). Sekera tvořila součást hrobového inventáře v osmi hrobech. Tyto hroby indikují přítomnost vojenské družiny úzce napojené na nejvyšší sociální vrstvu žijící na hradisku, patrně na velmožském dvorci. Celkem v 35 hrobech se vyskytly zlaté a stříbrné náušnice tzv. veligradského typu, které reprezentují nejhonosnější velkomoravský šperk. V ženských, mužských i dětských hrobech byl přítomen další element spojovaný s velkomoravskou elitou, a to plechové tepané gombíky z drahých kovů (zlato, stříbro, pozlacená

měď), které se v různých velikostech, s mnohotvárnou výzdobou, nacházely v 27 hrobech. Čtrnáctkrát byl evidován hrob s nálezem gombíku z pozlacené mědi, šestnáctkrát ze stříbra a pouze v jednom případě ze zlata. U čtyř hrobů byl evidován současný nález gombíku stříbrného a pozlaceného s měděným jádrem.

Na pohřebišti u druhého kostela nebyly hroby na elitní hrobový inventář tak bohaté jako hroby od prvního kostela. Elementy bojovnicko-jezdecké složky společnosti, ale také přítomnost šperků z drahých kovů však na pohřebišti nechyběly (Macháček et al. 2016). Ve dvou hrobech byla nalezena sekera, ve čtyřech hrobech se nacházely ostruhy, z toho společný výskyt ostruh a sekery byl zaznamenán pouze u jednoho hrobu – SVP/105. Náušnice tzv. veligradského typu vyrobené z drahých kovů (stříbro a pozlacený bronz) byly objeveny celkem ve 13 hrobech.<sup>1</sup> Zdobené gombíky z pozlacené mědi byly evidovány pouze ve dvou hrobech.<sup>2</sup>

V obou polohách – na *Jižním předhradí* a na *Velmožském dvorci* – se předměty související s vojenskou družinou nenacházely pouze v hrobech, ale také v zásypech sídlištních objektů a v kulturní vrstvě.

## 9.1 Hroby s bojovnickou výzbrojí a jezdeckou výstrojí

To, co vyděluje pohřbenou komunitu z jižního předhradí od jedinců pochovaných na disperzních pohřebišťích uvnitř hradiska, je přítomnost elementů jezdecké výstroje a bojovnické výzbroje v hrobové výbavě. Tento faktor naopak jižní předhradí spojuje s populacemi pohřbenými na obou kostelních hřbitovech.<sup>3</sup>

Na počátku našich úvah o významu tzv. bojovnické složky ve funerálních objektech na předhradí musíme ještě dodat, že do úzké kategorie bojovnických/jezdeckých hrobů nebyly zařazeny celky, v nichž se vyskytly zbraně či ostruhy, ale hrob patřil dítěti nebo juvenilnímu jedinci do 14 let. V tomto případě patrně šlo

o výbavu s čistě zástupným významem a předměty, které byly uloženy k nedospělému jedinci do hrobu, nesly námi sledovaný význam, tj. nepatřily osobě, která skutečně mohla vykonávat činnost spojenou s vojenským. Zřejmě tu šlo o symbolické vyjádření rodinné příslušnosti k společenské kategorii bojovníků či přímo k elitní společenské třídě (Klápště 2005, 27; 2009).

Na předhradí se jedná konkrétně o jeden hrob, a sice o JP/178 (tab. LI, LII, CXXXI, CXXXII). V hrobové jámě byla odkryta kostra asi sedmiletého dítěte v poloze nznak. Hlava byla orientována na severozápad. Výbava hrobu obsahovala zbytky dřevěného vědra s železným okutím, sekeru, zlomky ze dvou nožů a další amorfní zlomek železa. Analogický nález byl objeven rovněž při výzkumu polohy *Lesní hrád* v jihovýchodní části vnitřní plochy hradiska (obr. 8). Hrob kojence LH/24 obsahoval zbytky dřevěného vědra a sekeru. Na pohřebišti u prvního kostela se vyskytlo osm hrobů nedospělých jedinců do 14 let s bojovnickou/jezdeckou výbavou (hroby VD/138, 147, 163, 205, 225, 230, 269 a 280; Kalousek 1971). Bohatý dětský hrob se zbytky okovaného vědra, s nožem a dalšími artefakty, ale beze zbraně, byl prozkoumán na ploše *Severovýchodního předhradí*. Jedná se o dvojhrob dětských jedinců s antipodickým uložením těl SVP/10 (Dostál 1970a, 122, obr. 4:9, 5:9–14).

Výskyt dětských hrobů s atributy bojovníka v symbolické rovině je zajímavým fenoménem, který se objevuje v čase, v němž 1) je příslušnost k elitní bojovnické složce vstupenkou do vyšší společenské třídy a 2) vrcholí geneze významných raně středověkých panovnických, knížecích a velmožských rodů (Klápště 2005, 22). To znamená, že příslušnost k jisté společenské třídě již není jenom záležitostí podle zásluh, ale také podle rodu. Děti, nejčastěji ve věkové kategorii *Infans II* až *III*, vybavené odznaky bojovnické společenské třídy jsou důkazem dědičného, právně zaručeného společenského postavení (Klápště 2005, 24–26; 2009; Smetánka 2003, 90–92).<sup>4</sup>

Pohřby deklarující společenské postavení nárokané původem se objevují v raně středověké Evropě v obdobích změn směřujících ke stabilizaci nového společenského systému. Pro období 6.–7. století to bylo území západní Evropy, kde se po pádu Říma zformovala nová síla v podobě Franské říše (k hrobům tzv. urozenců, příslušníků nově se rodící šlechty – „Adelsgräber“ viz Burzler 2000, 96–127, 151–171; Doppelfeld 1964; Steuer 2004; Vallet 1996).

V období 9.–10. století jsou dětské pohřby se zbraněmi nebo ostruhami signifikantní pro pohřebišťe

1 Na přechodu mezi veligradským a podunajským typem šperku se nachází náušnice z hrobu SVP/64. Typologicky patří do skupiny podunajského šperku, svým provedením a použitím materiálu se však posouvá směrem k luxusnějšímu zboží (Macháček et al. 2016, 71).

2 Zbraně a jezdecká výstroj byly objeveny také na *Severovýchodním předhradí* v areálu pohřebišťe kolem rotundy a také v části určené pro sídlištní aktivity. Výzkum sídlištního areálu náležícího ke kostelnímu hřbitovu stále probíhá a zatím jsou k dispozici pouze předběžné zprávy. V dalším porovnání jižního předhradí s centrální sídlištní strukturou hradiska proto nebudou nálezy bojovnických a jezdeckých elementů z tohoto areálu dále zohledňovány.

3 Následující výsledky bádání byly již částečně publikovány ve studii: Dresler, P. – Macháček, J. – Přichystalová, R. 2008: Die Vorburgen des frühmittelalterlichen Zentralortes in Pohansko bei Břeclav. In: Internationale Tagungen in Mikulčice VII. Burg – Vorburg – Suburbium. Zur Problematik der Nebenareale frühmittelalterlicher Zentren. Brno, 229–270.

4 V některých případech nemusí být přítomna v hrobě dítěte zbraň či ostruha, aby se dalo usuzovat o jeho příslušnosti k elitě. Za příklad může sloužit pohřeb asi tříletého chlapce (H 100) z areálu pohřebišťe kolem druhého kostela v Mikulčicích, který byl opášen opaskem s honosným nákončím s orantem (Poláček 2006, obr. 7, 9).

v centrálních sídelních aglomeracích Velké Moravy a raně středověkých Čech, jako například Mikulčice, Břeclav – Pohansko, Staré Město – Uherské Hradiště, Praha – Pražský hrad, Stará Kouřim (Hrubý 1955; Galuška 1996; Klápště 2005, 20–34; Kalousek 1971; Profantová 2005; Přichystalová 2007, 176–177, obr. 6; Smetánka 2003, 84–94; Smetánka – Hrdlička – Blajerová 1974, 393–395; Frolík – Smetánka 2014).

Je tedy možné předpokládat, že „malí bojovníci“ tak poskytují důkazy o existenci velmožské společenské třídy s vysokým společenským kreditem, který je dědičný, a s podílem na dělbě moci. O šlechtě v současném vnímání významu tohoto slova však můžeme hovořit až v období vrcholného středověku, kdy je tato právně ukotvena jako skupina s neodejmutelnými privilegii (Jan 2007; Kalhous 2005; Klápště 2005, 41–48; Wihoda 2007). Tento termín lze však jako pomocný užít pro pochopení charakteru elitní společenské třídy i pro potřeby raného středověku.

Na jižním předhradí hradiska Břeclav – Pohansko bylo prozkoumáno 30 mužských hrobů a v šesti z nich (20%) se ve funkci hrobového inventáře objevily předměty související s bojovnickou a jezdeckou činností. Jedná se o hroby JP/38, 42, 49, 118 a 132 a jedinec JP/176 z dvojhrobu JP/175–176 (tab. XI, XII, XIV, XV, XVI, XVII, XXXVI, XXXVII, XXXIX, XLIX, L).

Sekerou byl vybaven i hrob JP/103 (tab. XXXI). Jednalo se ale o menší sekeru, která svým charakterem náleží spíše k pracovním nástrojům (typ III podle Ruttkay 1976, nebo typ V podle Dostál 1966), proto nebyl hrob JP/103 zařazen mezi bojovnické hroby.<sup>5</sup>

Ze skupiny bojovnických hrobů byl vyřazen rovněž dvojhrob JP/104. V terénním deníku jsou zaznamenány údaje o tom, že se těsně pod úrovní podloží, přímo nad hrobem, v zásypu nacházelo kopí s listovitou čepelí a hraněnou tulejí (typ IIb podle Ruttkay 1976). Není ale jasné, zda nález vsutku patřil k výbavě hrobu JP/104. Kopí v zásypu mohlo být součástí kulturní vrstvy a dostat se do kontextu výplně hrobové jámy během zasypávání hrobu již v raném středověku, anebo šlo o náhodu, kdy se artefakt mohl přesunout během skrývky nadložních vrstev pomocí těžké mechanizace v průběhu příprav plochy pro záchranný archeologický výzkum.

Hroby obsahující součásti výzbroje a jezdecké výstroje nevytvářely na prozkoumané ploše žádnou zvláštní skupinu (obr. 67, 69, plán 5). Naopak hroby byly roztroušeny po celém areálu archeologického výzkumu. Výjimku snad tvoří seskupení pěti hrobů (JP/174–178) v jihovýchodní části velké plochy. Hrobové jámy tvořily semknutou řadu vedle základového žlabu po nespécifikovaném ohrazení ve směru SZ–JV. Skupina sledovaných hrobů ležela jihozápadně

od žlabu a delšími stěnami hrobových jam respektovala jeho průběh. Nejbližší žlabu byl hrob JP/178. (Vignatiová 1992, 90). Ve skupině se nacházel jedinec JP/176 s ostruhami a sekerou a dítě JP/178, které bylo také vybaveno drobnou bradaticí.

To, že v hrobech JP/38, 42, 49, 118, 132 a JP/175–176 byli pohřbeni jedinci určitého společenského postavení, nenaznačuje jenom jejich hrobová výbava, ale také velikost hrobových jam. Kubatura těchto hrobů patří mezi největší ze všech hrobů zkoumaných v poloze Jižní předhradí. Co se týče jednotlivých rozměrů výkopu, viditelné je to zejména u délky hrobové jámy. Průměrná délka hrobové jámy jezdce/bojovníka je o 66 cm delší než obecná průměrná délka hrobové jámy na předhradí.

U půdorysu hrobů převládal obdélníkový tvar – celkem pětkrát. Výjimkou byl jenom hrob JP/132. Hrobová jáma měla lichoběžníkový tvar sbíhající se k hlavě pohřbeného. Orientace jedinců vybavených zbraněmi a ostruhami již nebyla tak jednotná. Hroby JP/38 a JP/176 byly orientované ve směru SZ–JV. Hlavy jedinců z hrobů JP/42 a JP/49 směřovaly k západu. Nebožtíci z hrobů JP/118 a JP/132 byli orientováni ve směru JZ–SV.

## 9.2 Hroby s bojovnickou výzbrojí a jezdeckou výstrojí na ostatních zkoumaných plochách hradiska Břeclav – Pohansko

Pokud nebudeme počítat hroby z kostelních pohřebišť kolem prvního a druhého kostela, tak v rámci celé sídelní aglomerace se na disperzních pohřebišťích nepodařilo objevit žádný jednoznačný hrob bojovníka nebo jezdce. Tyto kontexty byly nalezeny pouze na Jižním předhradí (tab. 26).

V ostatních zkoumaných polohách byly odkryty pouze dva hroby, jejichž hrobový inventář obsahoval součásti zbraní nebo jezdeckých potřeb. Jeden hrob se zlomkem ostruhy se nacházel v poloze *Žárové pohřebiště*. Jedná se o hrob ŽP/1, ve kterém byl pohřben starý muž. Pod levou částí pánevní kosti ležel nůž, u levého hlezenního kloubu zlomek ramene ostruhy s ploténkou a nad levým kyčelním kloubem byl nalezen další fragment nože (Dostál 1982, 137, obr. 2, 3).

Druhý hrob byl odkryt na *Severovýchodním předhradí*. Jednalo se opět o hrob starého muže – SVP/19. Na vnitřní straně pravého předloktí kostry ležela břitva, hrot šípu a kamenný úštěp (Dostál 1982, 163, obr. 13, 14).

Na základě tohoto zjištění bylo přikročeno k bližšímu porovnání polohy *Jižní předhradí* s polohou *Velmožský dvorec* s kostelním pohřebišťem v ohrazeném areálu, protože nálezy z disperzních pohřebišť z celé lokality neposkytovaly reprezentativní soubor vhodný ke komparaci.

5 Při analýze aDNA kosterního materiálu z hrobu byl navíc jedinec JP/103 přiřazen k ženskému pohlaví (viz kapitola 11.2.2.1.6).

Lokalita (poč. hr / poč. mužů / poč. hrobů s BV a JV)	Meč	Sekera	Ostruha	Třmen	Hrot kopí	Hrot šípů
JP (205/30/6)	1	4	10	0	0	0
VD/kostel (407/151/33)	4	7	51	1 zl.	0	6
LŠ (80/9/0)	0	0	0	0	0	0
ŽP (32/5/1)	0	0	1	0	0	0
LH (34/2/0)	0	0	0	0	0	0
SVP/do r. 2008 (50/13/1)	0	0	0	0	0	1
SVP/kostel (152/31/5)	0	2	4	0	0	0
Lokalita (počet hrobů / počet mužů / počet hrobů s BV a JV)	počet hrobů / počet hrobů s BV a JV (%)		počet mužských hrobů / počet hrobů s BV a JV (%)			
Jižní předhradí (205/30/6)	3		20			
Velmožský dvorec / kostel (407/151/33)	8		22			

**Tabulka 26:** Břeclav – Pohansko. 1 – Výskyt součástí bojovnické výzbroje (BV) a jezdecké výstroje (JV) v prozkoumaných hrobech dospělých mužů; 2 – porovnání (v %) výskytu součástí BV a JV v hrobech na Jižním předhradí a na pohřebišti kolem prvního kostela. Čísla v závorkách za názvem polohy: celkový počet hrobů na poloze / celkový počet mužských hrobů / celkový počet hrobů s BV a JV u dospělých mužů a juvenilních jedinců starších 14 let.

**Table 26:** Břeclav – Pohansko. Incidence of warrior weaponry (BV) and equestrian equipment (JV) in the excavated graves of adult males. 2) Comparison (in %) BV and JV incidence in adult male graves in Southern Suburb and cemetery around the first church.

Velmožský dvorec	Meč	Sekera	Ostruha	Třmen	Hrot kopí	Hrot šípů
Nálezy z hrobů	4	8	65	1 zl.	0	6
Nálezy z objektů	0	0	0	0	0	8
Nálezy z kulturní vrstvy	0	2	3 <sup>7</sup>	0	4	12
Celkový počet	4	10	68	1	4	26

**Tabulka 27:** Břeclav – Pohansko. Velmožský dvorec / pohřebišť u prvního kostela. Počty nálezů součástí BV a JV z hrobů, ze sídlištních objektů a z kulturní vrstvy (podle Dostál 1975; Kalousek 1971).

**Table 27:** Břeclav – Pohansko. Magnate's Manor / cemetery around the first church. Numbers of finds of BV and JV components from graves, settlement features and from the occupation layers (according to Dostál 1975; Kalousek 1971).

Při procentuálním porovnání celkového počtu prozkoumaných hrobů k počtu mužských hrobů s výskytem zbraní a jezdeckých součástí je převaha těchto artefaktů na pohřebišti kolem prvního kostela vůči hrobům *Jižního předhradí* markantní (tab. 26). Ale když nahradíme celkový počet hrobů ze sledovaných poloh za počet hrobů s dospělým jedincem mužského pohlaví a opět tento počet porovnáme s počtem hrobů dospělých jezdců a bojovníků v těchto polohách, pak se nám objeví úplně jiná situace. Na pohřebišti u prvního kostela a rovněž na *Jižním předhradí* tvoří bojovnická/jezdecká složka pohřbené mužské populace zhruba 20–22 %.<sup>6</sup> To je zajímavý poznatek, se kterým bude nutné dále pracovat při vytváření nových teoretických modelů o významu a funkci jižního předhradí hradiška Břeclav – Pohansko.

### 9.3 Jezdecká výstroj a bojovnická výzbroj v kontextu sídlištních nálezů při porovnání poloh Velmožský dvorec a Jižní předhradí

Elementy jezdecké výstroje a bojovnické výzbroje vyzdvižené ze země při výzkumu poloh *Velmožský dvorec* a *Jižní předhradí* pochází z hrobů, ze sídlištních objektů a také z nadložních vrstev. V případě *Velmožského dvorce* většina sledovaných artefaktů pochází z hrobových nálezů (tab. 27). Výjimku tvoří jenom nálezy hrotů šípů. Ze sídlištních objektů a kulturní vrstvy bylo vyzdviženo celkem 20 kusů. Hroty střel v kulturní vrstvě mohou indikovat násilný vpád do prostoru dvorce. Nálezy hrotů šípů ve funerálním kontextu byly evidovány u pěti hrobů (Kalousek 1971, 35, 39, 132, 159, 202). Celkem šlo o šest exemplářů projektilů. S hrotem šípů jako součástí hrobové výbavy můžeme s jistotou počítat pouze u hrobů VD/221 a VD/375. V případě hrobů VD/20 a VD/275 lze uvažovat o přítomnosti šipek v hrobě jako o příčině úmrtí pohřbeného jedince (Krejsová et al. 2008). U hrobu VD/26 je přímá souvislost hrotu šípů s funerálním

<sup>6</sup> Na pohřebišti u druhého kostela je to 16%.

<sup>7</sup> Ostruhy z polohy *Velmožský dvorec* pocházející z vrstvy jsou zastoupeny 4 exempláři. V tabulce není brán v potaz nález malé ostruhy se silně rozevřenými rameny ukončenými háčky (Dostál 1975, 191).

Jižní předhradí	Meč	Sekera	Ostruha	Třmen	Hrot kopí	Hrot šípu
Nálezy z hrobů	1	6	10	0	1	0
Nálezy z objektů	0	2	11	5	1	12
Nálezy kulturní vrstvy	0	1	3	0	2	0
Celkový počet	1	9	24	5	4	12

**Tabulka 28:** Břeclav – Pohansko. Jižní předhradí. Počty nálezů součástí BV a JV z hrobů, ze sídlištních objektů a z kulturní vrstvy (podle Vignatiová 1992; 1995).

**Table 28:** Břeclav – Pohansko. Southern Suburb. Numbers of finds of BV and JV components from graves, settlement features and from the occupation layers (according to Vignatiová 1992; 1995).

kontextem diskutabilní, protože nález ležel asi 50 cm nad úrovní kostry.

Situace je odlišná na *Jižním předhradí*. Značný počet předmětů spojovaných s vojenstvím a jezdeckým byl získán z výplně sídlištních objektů a také při skrývání nadložních vrstev (3 sekery, 14 ostruh, 5 třmenů, 3 kopí, 12 hrotů šípů) (tab. 28; Vignatiová 1992, 58–65).

A ještě je tady jeden rozdíl mezi oběma zkoumanými polohami. Z polohy *Velmožský dvorec* pochází většina nálezů součástí zbraní a jezdeckých potřeb z kulturní vrstvy, zatímco na *Jižním předhradí* byl získán významný počet těchto předmětů z výplně sídlištních objektů. Z vrstvy je evidováno pouze pět nálezů, a to dva hroty kopí, zlomek sekery a fragmenty z třech ostruh.

Nálezy součástí bojovnické výzbroje a jezdecké výstroje<sup>8</sup> se na *Jižním předhradí* vyskytly v 19 sídlištních objektech s rozmanitou interpretací jejich původní funkce.

Sedmkrát se předměty sledovaného charakteru objevily při odkrývání obytné zemnice (objekt č. 1, 14, 47, 69, 203, 328, 412). V tzv. skladovacím objektu byly nalezeny pětkrát (objekt č. 44, 219, 349, 382, 434). V tzv. výrobním objektu se našly celkem třikrát (objekt č. 347, 388, 417). Nálezy spojované s vojenskou/jezdeckou činností se vyskytly rovněž ve výplni dvou studní (objekt č. 358, 454). Byly součástí hromadného nálezů kovových předmětů v objektu č. 77. V zásypu objektu č. 240, který svým charakterem připomíná hrobovou jámu bez přítomnosti lidských kostí, byla objevena sekera (viz kapitola 5.6).

Z pohledu počtu nalezených součástí bojovnické výzbroje a jezdecké výstroje ve zkoumaných sídlištních objektech z *Jižního předhradí* jsou významné hlavně tyto čtyři: objekt č. 14, 69, 77 a 412. V obytné zemnici č. 14 se nacházely dva třmeny a sekera. Ve výplni dalšího objektu s obytnou funkcí (objekt č. 69) se našlo na jednom místě šest kusů ostruh, takže lze v tomto případě hovořit o hromadném nálezů.

Jako záměrná deponace kovových předmětů je označován objekt č. 77. Obsahoval dvě nádoby, železnou ostruhu, ocílku, obruč z vědra, dva třmeny a dvě velké obdélníkové přezky. Ve zbytcích další poškozené nádoby se nacházel lžícovitý vrták, železný klínovitý předmět, hrot, brousek a drobný keramický tyglík. Dalším důležitým objektem je obytná zemnice č. 412, ze které byly vyzdviženy, kromě jiných artefaktů, třmen a ostruha (Vignatiová 1992; 1995).

Samozřejmě kdybychom chtěli být důslední, tak kromě zbraní, ostruh a třmenů bychom museli brát v úvahu také nálezy přezek, průvleček a nákonců, které souvisí s upevňováním ostruh k obuvi nebo meče k opasku. Museli bychom se podrobně zabývat i součástmi koňského postroje, jako jsou faléry, udidla, postranice udidel, přezky a průvlečky používané na řemenech ohlávky nebo související s upevněním sedla či třmenů (Vignatiová 1980; 1992; 1993). Analýza těchto předmětů není nosným tématem naší knihy a pro základní představu o významu výskytu součástí bojovnické a jezdecké výbavy na *Jižním předhradí* postačuje zpracování sledovaných artefaktů, které je možné dobře a přesně interpretovat a dát do souvislosti s raně středověkým vojenstvím.

#### 9.4 Jižní předhradí, jeho význam a charakter z hlediska výskytu součástí bojovnické výzbroje a jezdecké výstroje a tzv. bojovnických/jezdeckých hrobů

Na *Jižním předhradí* bylo odkryto 205 hrobů a za tzv. bojovnické hroby považujeme šest z nich, což jsou 3 % z celkového počtu funerálních objektů. Jedná se o hroby JP/38, 42, 49, 118, 132 a 176. Součásti bojovnické výzbroje a jezdecké výstroje se během výzkumu našly i ve výplních sídlištních objektů a v nadložní vrstvě (tab. 28). Nálezy ze sídlištních objektů a vrstev tvoří podstatnou část z celkového objemu nálezů součástí zbraní a ostruh (14 ostruh, 12 hrotů šípů, 5 třmenů, 3 sekery a 3 hroty kopí).

Na hradisku samém byl obdobný soubor nalezen při výzkumu polohy *Velmožský dvorec* (plocha rezidence

<sup>8</sup> Nález ostruhy byl na *Jižním předhradí* evidován v objektech č. 47, 69, 77, 412 a 417; nález třmene: objekty č. 14, 77 a 412; nález hrotu šípu: objekty č. 1, 44, 203, 219, 328, 347, 349, 358, 382, 388, 417 a 454; nález hrotu kopí: objekt č. 434; nález sekery: objekty č. 14 a 240 (Vignatiová 1992, 58–65, 145; 1995).



i kostelní hřbitov). V současnosti se množí i sbírka artefaktů tohoto typu z polohy *Severovýchodní předhradí*, a to díky výzkumům druhého kostela, pohřebiště a sídlištní jednotky v blízkosti křesťanského chrámu centrální konstrukce (Macháček et al. 2014; Macháček et al. 2016; Dresler – Přichystalová – Macháček 2014). V ostatních zkoumaných polohách Pohanska nebyl výskyt součástí bojovnické výzbroje a jezdecké výstroje tak výrazný. Většinou byly nalézány hroty šípů (Dostál 1970a, 137; 1982, 190).

Jednotlivé objekty a hroby s výskytem zbraní a ostruh nevytvářely žádné viditelné struktury, které bychom mohli interpretovat jako areál s jasně převládající vojenskou a jezdeckou složkou (plán 5).

Určité tendence je ale možné pozorovat. Týká se to především sídlištní struktury situované v jihozápadním rohu velké plochy (plán 1). Ve zmiňovaném prostoru o rozloze přibližně 40 × 40 metrů se shlukovalo do oblouku sedm obytných zemnic (plán 5). Ve vnitřní části oblouku byla identifikována volná plocha. Výplň zemnice č. 14 obsahovala dva třmeny a jednu sekeru. Po obvodu této sídlištní struktury byly umístěny hroby s inventářem obsahujícím bojovnické a jezdecké elementy (hroby JP/38 a 42). Situaci lze s jistou dávkou opatrnosti interpretovat jako hospodářskou jednotku, v níž mohli být usazeni příslušníci vojenské družiny. V severozápadní části tohoto vymezeného prostoru se nacházely další dva objekty s výrazným inventářem souvisejícím s vojenskou složkou obyvatelstva předhradí. Součástí tzv. Osady I byl obytný objekt č. 69, který obsahoval šest kusů ostruh. Na severovýchodním okraji tzv. Osady I byl prozkoumán hrob jezdce a bojovníka – JP/49.

V severozápadním rohu velké plochy (na jižním okraji koncentrace hrobů zkoumaných v roce 1962) byl objeven v objektu č. 77 hromadný nález kovových artefaktů denní potřeby, ale i předměty patřící k výbavě jezdce – ostruha a dva třmeny.

Po celé západní části velké plochy jsou rozptýleny objekty a hroby s nálezy zbraní a jezdecké výstroje (3 hroby, 7 objektů). Patří sem komplexy s významným podílem výskytu sledovaných předmětů.

Výrazná koncentrace objektů s jezdeckými elementy a zbraněmi byla identifikována také ve východní části velké plochy (2 hroby, z toho jeden dětský a 7 objektů). Objekty tvořily součást tzv. Osady III a hroby se nacházely na malém, pravděpodobně rodinném pohřebišti u palisádového základového žlabu (JP/175–176 a 178). Variabilita a početnost předmětů souvisejících s vojenstvím a jezdeckým nebyla tak bohatá, jako to bylo evidováno v západní části velké plochy. Ve většině případů se jednalo o nálezy hrotů střel (objekty č. 328, 347, 349, 358, 417). Obdélková zemnice č. 412 obsahovala třmen a ostruhu. Blízký objekt č. 417 obsahoval fragment ostruhy. V objektu č. 434, u východní hrany

výzkumu, bylo nalezeno kopí (oštěp?) s masivní tulejí.

Ve střední části velké zkoumané plochy ze 70. let 20. století byl zachycen nejmenší výskyt předmětů souvisejících s vojenstvím a jezdeckým (plán 5). Ze dvou objektů byly získány hroty střel (objekt č. 203, 219), z jednoho pak zlomek sekery (objekt č. 240), která ale mohla plnit také funkci pracovního nástroje. V poměrně prázdném prostoru mezi tzv. Osadami I a II byl situován nejvýznamnější hrobový nález, a to hrob jedince JP/118, který byl vybaven mečem a ostruhami. Hrobová jáma JP/118 ležela mimo koncentrace sídlištních objektů a i mimo hustší výskyt hrobových celků. Není vyloučeno, že hrob bojovníka mohl mít speciální povrchovou úpravu, snad lze uvažovat o vyšším a prostornějším násypu. Jeho osamocená poloha (a snad i speciální úprava hrobu) v rámci zástavby předhradí mohla zrcadlit výjimečné postavení pohřbeného jedince ve zde žijící komunitě. Je nutno dodat, že hrob podle výsledků radiokarbonového datování řadíme mezi nejmladší funerální kontexty na předhradí (poslední třetina 9. století až počátek 10. století; viz kapitola 8.1).

Jasně vymezený volný prostor kolem hrobové jámy bojovníka, vybaveného bohatým průvodním inventářem, byl objeven při výzkumu pohřebiště Olomouc-Slavonín (Kouřil 2001, Abb. 1). Hrobová jáma jedince z hrobu 14 se na pohřebišti nacházela v centrální poloze a 4 až 15 m od výkopu hrobové jámy zůstával volný prostor. Hrob patřil na pohřebišti k nejstarším, přesto jej ostatní hroby respektovaly a nechávaly kolem něj volné prostranství. Tento prostor může opět naznačovat speciální povrchové označení hrobu.

Soliterní postavení na sídlišti měl i bohatý hrob bojovníka objevený v Hradci nad Moravicí (Kouřil 2004, obr. 2). Volný prostor kolem hrobu nebyl tak výrazný, kolem 3 až 5 m, zato byl velmi neobvyklý jeho osamocený výskyt v rámci funerálních aktivit na zkoumané lokalitě. Výzkum zachytil ještě jeden dětský hrob bez milodarů a několik desítek sídlištních objektů. Navzdory osamocené pozici hrobu byl jeho hrobový inventář exkluzivní. Bojovník byl vybaven kopím s křídélky, dvěma noži, břitvou, sekerou a ostruhami. To vše naznačuje, že zde byla pohřbena významná osobnost, která snad měla vztah ke komunitě žijící na neďalekém hradišti.

Starší příklad osamocené pozice bohatého hrobu bojovníka z přelomu 7. a 8. století pochází z Bádenska-Württemberska z lokality Lauchheim, polohy *Mittelhofen* (Stork 1997, 303–308, Abb. 322, 327, 328). Na jižním okraji sídelní struktury interpretované jako velmožský dvorec (bez dokladů existence církevní sakrální stavby) se nacházelo malé pohřebiště o sedmi hrobech (5 mužských, 1 ženský, jeden bez kostry). Hrob 25, i přesto, že byl vykraden již v průběhu raného středověku, obsahoval bohatou hrobovou výbavu bojovníka/jezdce. Nacházel se stranou od ostatních hrobů a měl

dokonce vůči ostatním hrobům mírně pozměněný azimut podélné osy hrobové jámy. Také žena a ostatní muži na pohřebišti byli pochováni s předměty ukazujícími na jejich příslušnost k elitě. Jedinec z hrobu 25 měl zřejmě v pohřbené komunitě výsadní postavení. Zajímavostí je, že podle hrobového inventáře (kříže ze zlatého plechu) byli pochováni jedinci velmi pravděpodobně obeznámeni s křesťanstvím, ale uloženi byli mimo kostelní hřbitov.

### 9.5 Závěr hodnocení pozice Jižního předhradí v rámci aglomerace Břeclav – Pohansko

Ze studia archeologických pramenů za pomoci moderních metod počítačové podpory vyplývá, že osídlení polohy *Jižní předhradí* má odlišnou strukturu než osídlení uvnitř hradiska (*Dresler – Macháček – Přichystalová 2008*, 265–268). Na rozdíl od hradiska zde dominovaly jako obytné objekty zahloubené zemnice s otopným zařízením v jednom z rohů. Na základě analýzy tvaru, konstrukce a nálezů z výplní objektů na předhradí nebyly ve významné míře identifikovány jednotky zaměřené na specializovanou výrobní aktivitu (*Vignatiová 1992*, *Švecová 2000*).

Ze sídlištních i funerálních komplexů pochází početný soubor předmětů dokladujících přítomnost bojovnícké/jezdecké složky raně středověké společnosti. Podobná kolekce artefaktů z celé sídelní aglomerace Břeclav – Pohansko pochází pouze z poloh *Velmožský dvorec* a *Severovýchodní předhradí* – pohřebišť u druhého kostela (*Kalousek 1971*; *Dostál 1975*; *Macháček et al. 2014*; *Macháček et al. 2016*). Na ostatních zkoumaných polohách uvnitř opevnění se předměty jako ostruhy a zbraně vyskytují pouze ojediněle. Hroby z disperzních pohřebišť z *Jižního předhradí* obsahují početnější a honosnější hrobový inventář než hroby ze sídlištních pohřebišť z vnitřní plochy hradiska (viz kapitola 7.3.3).

Všechny závěry konvenují navrženému modelu J. Vignatiové (*1992*), ve kterém interpretovala jižní předhradí hradiska Pohansko jako sídelní prostor a hospodářské zázemí příslušníků velkomoravské vojenské družiny s jejich rodinami.